

Træer, hvorfor træer?

Kronik i »Politiken« 10. maj 1959

I disse dejlige majdage, mens løvet endnu er vårgrønt, fører professor KAI GRAM kronikens læsere på en vandring i naturen og erklærer sig for træerne i det danske landskab.

Der skrives og tales så meget om træer, både fordømmende og lovprisende. Vejtræerne skal ryddes, vejtræerne skal blive stående; gadetræerne tager lys og luft, gadetræerne giver velsignet skygge og forbedring af byluften – en uendelighed af modsatte synspunkter. De fleste af os er dog glade for træer, altså under visse omstændigheder, nemlig når de ikke generer nogen, eller allerhøjest kun andre.

Større begivenheder, fornemme personers besøg og lignende markeres ved plantning af træer. Sagen er jo den, at træer er meget iøjnefaldende, og de er varige bestanddele af landskabet, i hvert fald uden for hovedfærdselsårens vejsider; men gid de også var det der! For der findes dog i alle lande endnu bilister, som ikke er altfor fartherusede eller fortravlede, og som derfor kan se og glæde sig over, ikke blot vejtræernes skønhedsværdi i landskabet, men også deres betydning for den kørende trafik under visse forhold, tåge og snefald f. eks.

Af de nyere bøger om træer indtager to danske en meget smuk plads: EIGIL KLÆRS farvestrålende »Havens Buske og Træer« og H. VEDEL og J. LANGES fortræffelige og righoldige, også hvad morsomme oplysninger angår, »Træer og Buske i Skov og Hegn«; men den egentlige årsag til disse linjer er den nylig udkomne TOR NITZELIUS: »Boken om Träd« (Saxon & Lindströms forlag, Stockholm. Den koster 52 svenske kroner, og den er det værd). Forfatteren er amanuensis ved Göteborgs Botaniska Trädgård, nært knyttet til og botanisk sammenrejst med havens chef, professor, dr. BERTIL LINDQUIST, som har skrevet et forord til bogen.

Hvor siger ordet »trädgård« meget om træernes betydning i modsætning til vort »have«, som jo bare betyder et indhegnet areal. NITZELIUS røber sig straks i indledningen som en varmhjertet dendrolog, hør blot: »Uden træer er et landskab for det meste grimt og

fattigt. Træerne er nødvendige ikke bare som skønheds- og nytteobjekter for mennesket, men også for ligevægten i naturen.« Det er værdifuldt, at man i NITZELIUS' bog får så meget at vide om de omtalte træers hjemsted og historie i haver og parker. Naturligvis fornægter forfatteren ikke sin rod i den svenskbotaniske jordbund. Den systematiske ramme er anvendt, men virker ikke tung og knugende. Der er også overalt anvendt de internationale (de såkaldte latinske, men ikke desto mindre ofte græske) plantenaavne; mon det dog ikke, ret beset, er en fordel for danske læsere, for tænk, om der kun havde stået jolsterr uden oplysning om, at det er *Salix pentandra*. Nu kan man dog ved hjælp af dette navn og en dansk flora finde frem til, at det drejer sig om Femhannet Pil.

Under afsnittet om Poplerne får man blandt andet at vide, at da jøderne sad grædende ved Babylons floder og havde hængt deres harper i Piletræerne, så var det i Poppeltræerne, nemlig Eufratpoppelen, som hører hjemme i Vestasien og Nordafrika og slet ikke ligner andre Popler, undtagen for botanikernes analyserende øjne.

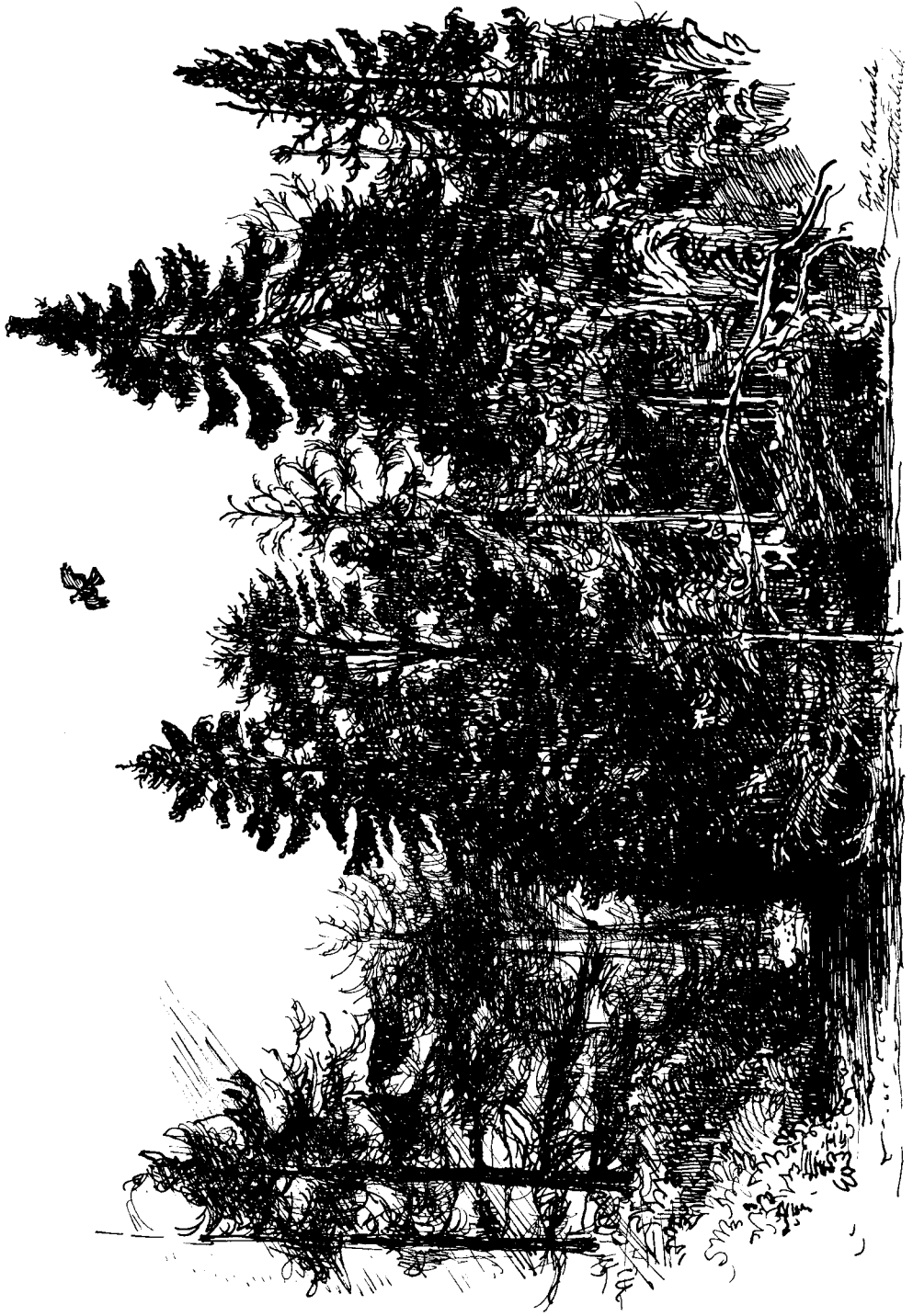
Forfatterens mange rejser har givet ham en fremragende viden om mange af de behandlede træer, en viden, som læseren ofte bliver delagtiggjort i, dels ved oplysninger i teksten, dels gennem adskillige smukke fotografier. Men de almindelige oplysninger om træerne, dem vi specialister går rundt og kender fra forskellige kilder, og som næsten ingen steder kan findes samlet i let tilgængelig form, dem tror jeg, mange vil sætte pris på, og læse med stor interesse.

Mange af det vestlige Nordamerikas nåletræer spiller i dag en stor rolle i vore skove, parker og haver, men er ret nye der. Douglasgranen, der nu har stor betydning mange steder i vore skove, blev først kendt 1792, da den skotske læge og botaniker ARCHIBALD MENZIES, der ledsagede GEORGE VANCOUVER på hans opdagelsesrejse langs Nordamerikas vestkyst, fandt den på en ø, som nu hedder Vancouver Island. Det var dog kun en rent botanisk indsamling. Til Europa (England) kom den først i 1827, da DAVID DOUGLAS (også skotte) sendte frø hjem og senere hjembragte levende planter. Douglasgranen vakte hurtigt interesse både hos have- og skovfolk. MENZIES fandt mange andre planter på sin rejse, blandt andet også Sitkagranen med de stærkt stikkende nåle, der gør den så uelskverdigg, navnlig som juletræ. Det var for øvrigt også DOUGLAS, som sendte den til England. På verdensudstillingen i København i 1888 var nogle Sitkagraner en af »sensationerne«, nogle af de udstillede træer står stadig i dyrehaven syd for Gisselfeld Park.

Guldfeberen, the golden rush, bragte også nogle interessante og

værdifulde træer. I 1850 fandt man Mammuttræet, det californiske kæmpetræ, som der ofte er skrevet om, og som virkelig bør regnes blandt verdens underværker. Nogle få og ret små bestande af disse op mod 100 m høje giganter, hvoraf nogle er 3000 år gamle eller mere og omgivet af børn, børnebørn o. s. v. i forskellige aldersklasser, står i afsides strøg af Californiens bjerge. De ældste er spiret frem der, da vi havde bronzealderen her i Danmark; tænk, hvad de har oplevet af omskiftelser gennem tiderne, og så er nogle af disse oplevelser foreviget i deres årringes vekslende tykkelse, hvoraf man har kunnet slutte sig til en hel del ændringer i klimaet på deres voksested. Arten, hvis videnskabelige navn er *Sequoiadendron giganteum*, kan godt trives i Danmark, og flere individer står, foruden naturligtvis i botaniske haver, rundt omkring i vore parker, f. eks. vore smukkeste, største og ældste i Knuthenborgs dejlige og righoldige park, men fine eksemplarer findes desuden, for at tage nogle eksempler i flæng, i skoven ved Gjorslev, i Ledreborg Park og i skoven ved Langesø på Fyn. Disse kæmpetræer (eller deres allernærmeste forfædre) var i tertiærtiden udbredt over store dele af den nordlige halvkugle og har måske også vokset i Danmark, dengang vore brunkul blev dannet. Istiderne slog arten ud næsten overalt, så den kun nær sit nuværende voksested gennemlevede alle omvæltninger, overlevede mange af sine slægtninge og alle sine sygdomsfremkaldende fjender. Dette i forbindelse med træets enestående evne til, blot det er kommet heldigt over sin første ungdom, at overleve skovbrande, som ofte må have raset på dens voksesteder, kan forklare den høje alder, disse kæmper har nået; dets usandsynlig tykke, bløde, luftfyldte bark kan isolere stammens ædlere dele fra varmens dræbende magt, og dets højtragende krone har været hævet over flammernes hærgen.

Muligvis har ligeledes den i nyeste tid i vore haver udbredte *Metasequoia glyptostroboides* (ja, det er et skrap navn, men det hedder den nu) også i tertiærtiden vokset på vore breddegrader. Arten blev først beskrevet af den japanske botaniker MIKI på materiale fra tertiære aflejringer i Japan, og kort efter blev den eller nærstående arter af andre forskere påvist i jordlag fra tertiærtiden, først i det nordlige Østasien og senere i arktisk Nordamerika, Sibirien, Spitsbergen (Svalbard), Mellemeuropa og Grønland. Det var derfor virkelig en videnskabelig sensation, da man i 1941 på grænsen mellem de centralkinesiske provinser Szechuan og Hupeh opdagede bevoksninger af et for botanikere ukendt nåletræ, som senere blev identificeret som Mikis art, der hidtil kun var kendt fra over hundrede millioner år gamle aflejringer. I 1948 blev frø af planten sendt ud

Trægruppe i »Nordamerika« fra Forstbotanisk Have, Charlottenlund. Tegning Ib Andersen.

til alle botaniske haver verden over. De spirede straks villigt, og viste sig hurtigt at være meget lette at formere ved stiklinger, især når man anvender forskellige kunstgreb som f.eks. tågeformering. Takket være denne lette formering kan planter i forskellig størrelse nu købes i flere planteskoler og står mange steder i folks haver og synes at befinde sig særdeles godt i Danmarks klima. Træet er meget elegant i sin vækst og er løvfældende. Det største og smukkeste eksemplar, stammende fra de første frø, som kom hertil, står i Botanisk Have neden for stenhøjene ud mod den store plæne.

Ginkgo-træet eller Tempeltræet, som det også kaldes, har ligeledes en interessant forhistorie. Det blev botanisk kendt gennem den tyske læge og botaniker KÄMPFERS beskrivelse i 1712 af træet, som han sammen med mange andre planter havde fundet i Japan på sin rejse der i 1690erne. Det var dyrket ved templer og i parker, og kendes den dag i dag med sikkerhed som vildtvoksende. Dets frø har et ydre saftigt lag, der af nogle regnes for velmagende, sundt og elskovsfremmende, skønt det lugter som ræve eller det, der er værre. Den indre, næringsrige del af frøet regnes vist af alle for velmagende. Kødet og bladene skal, spist i ringe mængde, efter sigende standse nyrernes sekretion i flere timer, så at nyderen kan holde til langvarige festligheder og religiøse ceremonier. En schweizisk professor i botanik plejede i sine forelæsninger at sige, at denne værdifulde egenskab var grunden til, at Tempeltræet endnu var blandt de levende planter på jorden. Dets forhistorie minder helt om de lige omtaltes, og så er det oven i købet særlig interessant derved, at det repræsenterer en overgangstype mellem bregnerne og blomsterplanterne. Der er mange forhold, der viser dette, men de fleste vil kunne se en lighed mellem Venushårbregnens bladafsnit og Ginkgo-træets blade; men vent til det springer ud, for endnu står det bladløst og minder om et grovgrenet Pæretræ. Til Europa kom arten ca. 1730 i Utrechts botaniske have; 1754 fik de den i England, og allerede 1795 blomstrede et hantræ i Kew Garden ved London. Men noget før den tid var den blevet stærkt efterspurgt; man ved at de 5 første planter, som kom til Paris, blev købt i England for 25 Guineas. Sælgeren fortrod sin letsindighed, og forsøgte at få blot en eneste af de bitte små planter igen for hele købesummen. Det er lige ved at minde om priserne på de første *Metasequoia*, som kom frem herhjemme. Nu kan man finde Ginkgo i mange af vore haver og parker, i Botanisk Have står en lille lund lige ved broen over søen, i Landbohøjskolens Have står et stort eksemplar på stenhøjen, ved Tranekjær på Langeland står vort lands vistnok største, i hvert fald tykkeste træ af

denne art, og i Gisselfeld Park et meget bredkronet hantræ. Det siges ellers, at hantræerne skal være de slankeste af vækst. Kun hvor man har begge køn af træet, kan man håbe på at få frø; i Forstbotanisk Have ved Charlottenlund er en han og en hun podet sammen, og der blev der også i 1958 sat tilsyneladende modne frø.

Det er et meget interessant kapitel i jordens vegetationshistorie, hvorfor så mange plantearter, der tidligere var udbredt eller havde forfædre, der var udbredt over hele den nordlige halvkugle, nu efter istiderne er udryddet i de naturlige bevoksninger i Europa og Vestasien, men findes vildtvoksende den dag i dag i Østasien eller i Nordamerika eller begge steder. NITZELIUS gør under gennemgangen af de enkelte typer interessant rede for mange af disse forhold; man kan forestille sig, at Europas tidligere artsrigdom under istiderne blev klemt ihjel mellem bræerne, som kom fra nord og fra de vestøst strakte bjergkædesystemer i Europa, Vest- og Centralasien, mens planterne i Amerika og Østasien, takket være de i hovedsagen nord-syd gående bjergkæder, uhindret har kunnet rykke sydpå under isens fremtrængen og vende tilbage fra eksilet, da klimaet i nord igen blev tåleligt for dem. Nitzelius fortæller også lidt om de ret få lykkelige, som i fimbultiden fandt et refugium inden for vor verdensdels grænser eller dog inden for vor kulturkres' nærmeste områder. Han har selv vandret i kong Salomons Ceder-skove i Libanons bjerge og set, hvad man nu gør dér for at hæge om dem og genoprette dem, bl. a. ved hegning mod de græssende hjorder, som ellers æder al den nye opvækst. Han nævner netop de 4 kendte Ceder-arter som resultat af måske én, før istiderne vidt udbredt art, af hvilken nogle få individer slap syd for Himalaja og nu er blevet til Deodaren (hindu-navn, der betyder det guddommelige træ); Kipling-læsere vil huske det fra Kims og lamaens vandringer. Det tåler ikke de strenge vintre, vi nu og da får, men det plantes dog stadig på grund af dets yndefulde vækst. Andre af Cedrenes stamfædre slap til Lilleasien og blev til Libanoncederen, nogle til Cypern og atter andre til Nordafrika; de sidste blev til Atlascederen, som er den eneste af de 4, der er nogenlunde hårdfør her i landet. Selvfølgelig mener botanikerne, at det eneste ægte cedertræ er veddet af en Ceder-art, men dels er det virkelig tvivlsomt, om det var Libanonceder, som blev anvendt til templet i Jerusalem (måske var det ene- eller cypresved), dels er der så meget, der går under navn af ægte cedertræ: Blyantstræ, som kommer af en amerikansk Enebær-art, rigtigt cigarkassetræ, der fås fra en sydamerikansk slægtning af Mahognitræet og mange, mange flere.

Også så almindeligt plantede træer som Hestekastanjen og den ser-

biske gran (Omorika-granen) har deres historie, der berettes om i »Boken om Träd«. Begge var de efter en vidtløftig udbredelse nord-på nået til nogle afsides og beskyttede områder i Balkanhalvøens bjerge, hvor de overlevede istiden, mens deres eneste slægtninge nu vokser i Østasien og Nordamerika. Selv kunne de ikke bryde ud af deres fængsel, men kulturen har hentet dem ud og kastet sin kærlighed på dem begge. Hestekastanjen kom 1576 til Wien og mellem 1600 og 1700 til Nord- og Vesteuropa; dens folkeyndest kan ikke omtvistes. Den serbiske Gran opdagede botanikerne først 1875, og nu er den en af de mest yndede til plantning i og ved byer og til at skabe Toteninsel-stemning på kirkegårde. Dens velegnethed til disse formål skyldes dels den mørke slanke krone, dels dens gode trivsel på basisk og næringsrig bund, og dels dens evne til nogenlunde at tåle byluftens, fremfor så mange andre stedsegrønne, giftige støv og røg.

Ovenstående er som sagt kun udpluk af bogen og erindringer hos anmelderen ved læsningen af den, men læs den selv og glæd Dem over den underholdende og dog saglige tekst, de mange gode reproduktioner efter fotografier, de utallige oplysende tegninger af blade og kviste, og de 32 smukke farvetavler, der gengiver 93 forskellige træarter. Men vent ikke at finde noget om buske, dem har forfatteren behandlet i en tidligere bog, og tro ikke på alle hans oplysninger om Danmark. Det er nu ikke mange fejl og heller ikke betydningsfulde, jeg har fundet. En ting vil jeg gerne slå fast på trods af forfatterens oplysninger: den orientalske Platan findes og trives godt i Danmark. Vel er de fleste af vore Plataner bastarder mellem den østamerikanske og den orientalske, men adskillige store, smukke eksemplarer af den træart, som HÄNDEL lader XERXES besynge i den berømte Largo, kaster deres lovpriste skygge over folk og fæ i Danmark og står med deres kuglerunde, dinglende, i modsætning til bastardens forkrøblede, her veludviklede frugtstande hele vinteren igennem. Det var disse frugtstande, der i min barndom gav dem navnet klunketræer. Nogle meget velformede træer af denne art står f. eks. ved indgangen til Gøttersgade 140, nær ved Farimagsgade, i Landbohøjskolens Have lige til venstre for hovedindgangen, i Gisselfeld Park og mange andre steder.

Bogen er et vægtigt indlæg til fordel for træer, den bør læses af mange, og lad os så, inden det er for sent, gå ud i landet og glæde os over de fritstående træers, f. eks. landevejstræernes skarptegnede, karakteristiske og fra træ til træ forskellige silhuet mod himlen, især morgen- eller aftenhimmelen, men vi må skynde os, en skønne, eller rettere sagt en grimme dag er de fældet. Hvorfor?

KAI GRAM